

IV. Myöhemmät keruumatkat.

Borenius saattoi olla tyytyväinen kahden ensimmäisen keruumatkansa tuloksiin: hän oli osoittanut Kalevalan »todeneräiseksi» ja sitä paitsi keksinyt sen runojen länsisuomalaisen alkuperän. Menestys ei suinkaan lamauttanut hänen tarmoaan, vaan päinvastoin kannusti häntä uusille retkille. Boreniuksen vanha mieltymys kansanlauluihin johti hänet sävelmäin keruuseen.

Sävelmiä oli aikaisemminkin koottu, joskaan ei runsaasti. Niinpä esim. Gottlund oli aikoinaan merkinnyt muutamia muistiin. Suuret kerääjät Europaeus ja Reinholm olivat niin ikään niitä koonneet. V. 1854 silloinen kandidaatti Aug. Ahlqvist pani ylioppilaiden keskuudessa toimeen rahankeruun kansansävelten kokoamista varten. Tällä tavoin kertyi 123 ruplaa, jotka annettiin matkarahoiksi kolmelle nuorukaiselle, Kaarle Collanille, J. F. v. Schantzille ja W. G. Poppiukselle. Nämä toivat Savosta ja Karjalasta yhteensä n. 150 melodiaa. Saman verran sai 1865 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran stipendiaatti F. W. Illberg. Vähäistä myöhemmin O. A. J. Carlenius luovutti Seuran haltuun arvokkaan kokoelman runo- ja kanteleensoittosävelmiä. Samoin Seuralle kertyi eräiden harrastelijain lähettämiä pieniä keräelmiä.

Borenius oli matkoillaan pannut muistiin joitakuita melodioita, mutta runojen keruun tähden hänellä ei ylipäänsä ollut aikaa sävelten kokoamiseen. V. 1874 hän esitti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle toivomuksen, että tämä lähettäisi jonkun musiikin tuntijan varta vasten keräämään Venäjän Karjalan sävelmiä. Seuran Kielitieteellinen Osakunta kannatti ehdotusta lämpimästi, jolloin Borenius tarjoutui itse lähtemään. Joulukuun 6 p:nä 1876 hän selitti aiettansa Seu-

ran kokouksessa ja lausui mm.: »Jo kauan ompi huolellisesti koottu kaikkea, mikä runon muodossa on kansallemme säilyssä menneistä ajoista; harvoin ja ainoastaan satunnalta on sitä vastoin tallelle otettu niitä säveleitä, jotka tätä runoutta kannattavat. Tämä muinaismuistojemme osa siis yhä vielä suurimmaksi osaksi ompi kokoamatta ja tuntematonna. Tähän nähden ja koska Kirjallisuuden Seura, jonka toiminnan etevimpinä kaunistuksina ovat Kalevala ja Kanteletar, jo viime vuoden alussa päätti ottaa tämänkin alan raivataksensa, uskallan kääntyä Seuran puoleen kysyen, tahtoisiko Seura raha-avulla tehdä mahdolliseksi tutkimismatkan, jonka esineenä olisi näiden muinaisrunon sävelleten kokoileminen.»

Seura hyväksyi ehdotuksen ja päätti antaa Boreniukselle matka-avustusta 1,200 mk.

Jo samassa kuussa hän läksi *kolmannelle matkalleen*. Hän suuntasi kulkunsa Viipurin läänin itäosaan, lähinnä tutustukseen siellä vanhoihin joululeikkeihin. Vaikka Boreniuksen päätarkoituksena oli koota sävelmiä, ei hän lyönyt laimin runojenkaan keruuta. Heinjoelta, jossa hän aloitti joulukuun 29 p:nä työnsä, hän sai kuusi lyyrillistä ja leikkilaulua sekä kahdeksan melodiaa. Räisälästä Borenius tuli Pyhäjärvelle, kirjoittaen eräältä Juhana Savolaiselta l. »Jutnalta» 20 runoa, joista pisin oli 90-säkeinen. Saavuttuaan tammikuun 3 p:nä 1877 Sakkulaan keräilijä pysähtyi viikoksi kuuntelemaan muutamia hyviä naislaulajia ja merkitsi heiltä muistiin 48 runoa ja 15 sävelmää. Eräs heistä oli Larin Paraske, etevin kaikista runolaulajistamme. Paraske oli oppinut virtensä etupäässä kotipitäjässään Lempaalassa, josta hän, mentyään 1853 naimisiin Larilan Kaurilan kanssa, oli muuttanut Sakkulaan, äitinsä synnyinseudulle. Borenius oli ensimmäinen Paraskea laulattanut kerääjä. On omituista, ettei tarkkakatseinen Borenius huomannut hänen runovarojensa runsautta. Hän näet kirjoitti Paraskelta ainoastaan 24 runoa, liittäen niiden oheen vain seuraavan lyhyen merkinnän: »Larin Paraske, Mikitän tytär, Lari Kaurila (Teppanin pojan) emäntä, synt. Lempaalassa Miskunmäessä eli Miskulass Kuussovan hovin alustaa. Synt. 1835 suom. jou-

lun aikaan.»¹ Boreniuksella lienee ollut niin suuri into päästä tutustumaan Inkerin runoihin, ettei hän joutanut kiinnittämään huomiota suomenpuolisiin laulajiin — hän menetteli kuin tutkimusmatkailija, joka keksittyään uuden seudun ei pysähdy sen rajoille, vaan kiirehtii eteenpäin, toivoen loitompaa löytävänsä jotakin aivan merkillistä. Mutta vaikka Borenius toisaalta olisikin käsittänyt Parasken arvon, hän ei hitaana ja perinpohjaisena kerääjänä olisi milloinkaan saanut merkityksi tämän runovarastoa täydellisenä muistiin.²

Tammikuun 13 p:nä Borenius tuli Lempaalaan ja kulki Mäkienkylän, Miskulan ja Hovinmäen kautta kirkonkylään, jossa hän oli 16 p:nä. Lempaalassa hän laulatti kolmeatoista naista, jotka olivat kaikki keskinkertaisia taidoltaan. Parhaat olivat Hovinmäeltä kotoisin oleva vaimo Mattilan Oute sekä Mäkienkylässä asuva inkeroinen Ristolan Iro, »55 v. ämmä, kotoisin Vuoleelta». Runoja karttui jokseenkin runsaasti: 40 kpl., sävelmiä 23. Viimeksi mainitut olivat etupäässä häävirsi-, liekki- ja leikkimelodioita.

Borenius sivuutti nyt pysähtymättä Valkeasaaren ja Pietarin (tammikuun 17 p:nä) ja saapui 19 p:nä Tyrön Alakylään, jossa hän jälleen alkoi keruutyön. Kauan matkamies ei Tyrössä viipynyt. Käytyään Ylikylässä ja kirkonkylässä hän kääntyi 23 p:nä paluumatkalle, saaliinaan 11 runoa sekä 22 sävelmää. Luultavasti Tyrön-retki oli aiottu vain pistokokeeksi, jonka avulla Borenius halusi saada jonkunlaisen käsityksen keski-Inkerin runolaulun laadusta. Matka keskeytyi Pietarissa viideksi päiväksi, jotka Borenius tarvitsi asioidensa järjestämiseen. Siellä ollessaan hän lienee lähettänyt hallintoviranomaisille anomuskirjelmän, jossa hän, selitettyään aikovansa kerätä sävelmiä ja runoja Arkangelin, Aunuksen, Pietarin, Viron, Liivin ja Pihkovan kuvernementeissa, toivoi, että näiden kuvernementtien virkamiehiä kehoitettaisiin hänen matkojansa ja tutkimusmahdollisuuksiensa tarvittaessa edistämään.³ Tammi- ja helmikuun vaihteessa liikus-

¹ Paraske on muistanut syntymävuotensa väärin; hän oli syntynyt joulukuun 27 p:nä 1833.

² Kuten Väinö Salminen on huomauttanut; SKVR V 3 s. 604.

³ Kirjeluonnos SKS; BII 44.

keli kerääjä Valkeasaaren alueilla, Retukylässä ja Myllynkylässä, sekä merkitsi muistiin etupäässä leikki- ja tuutulauluja sekä uudempia sävelmiä, yhteensä 24 kpl.; runoja hän sai vain vähän. Käytyään aikaisemmin pohjois-Inkerin kylissä Borenius ei enää viitsinyt niihin pysähtyä, vaan palasi oikopäätä Kivennavan kautta helmikuun 4 p:nä Viipuriin, josta hän matkusti seuraavana päivänä Helsinkiin. Kolmas keruuretki oli päättynyt.

Tällä matkallaan Borenius sai 143 runoa, toista kymmentä uudempaa laulua¹ sekä 115 sävelmää. Suomen Karjalan osalle tuli 60 runoa ja 42 melodiaa, itä-Inkeristä olivat vastavat luvut 72 ja 51 sekä keski-Inkeristä 11 ja 22. —

Borenius oli aikonut suorittaa retkensä yhtäjaksoisesti noin neljän kuukauden aikana. Hänen tarkoituksensa oli Inkeristä palattuaan lähteä itään päin. Matkasuunnitelmassaan hän näet lausuu: »Venäjän Karjalaan olisi tarkoitukseni pyrkiä Venäjän pääsiäiseksi (tänä vuonna Huhtikuun 8 p. uutta lukua), joka aika runolaulannon tutkimiseen olisi varsin edullinen koska siksi nuorempi miespuolinen kansa palajaa kotiseutuihinsa kaupparetkiltä ja silloin on tapa viettää häitä ja muita pitoja niin kuin silloin myös on helpompi tavata ihmisiä kotona kuin kesällä, joka kyllä muuten olisi tämmöiseen matkaan sopivampi.» Syystä tai toisesta tämä tuuma kuitenkin raukesi, ja liikkelle lähtö lykkäytyi kesään. Boreniuksen oli määrä sovittaa matkansa siten, että hän tulisi »Pihkovan Kreikanuskoisten Virolaisten luona olemaan Venäjän Juhannuksen aikana (siis alussa Heinäkuuta), joka heillä on suurinna juhlanä ja vielä mainitaan suureksi osaksi säilyttäneen pakanallisen luonteen.»

Matkalla, johon Borenius nyt ryhtyi, hän keräsi, paitsi sävelmiä ja runoja, myös vanhoja esineitä. Hän näet harrasti kansatiedettäkin. Mainittakoon, että hän jo tätä ennen, huhtikuussa 1876, kierteli Pornaisten, Mäntsälän, Askolan ja Pukkilan pitäjissä ostamassa pukuja, päähineitä, koruja jne. Keruumatkallaan Suomen Karjalassa 1876 Borenius taas tutki kanteleita.

¹ Ne ovat kokoelmassa Bor. III A enimmäkseen numeroimattomina.

Borenius aloitti tämän *neljännen* ja laajimman matkansa Helsingistä kesäkuun 21 p:nä 1877, siis tasan kuusi vuotta myöhemmin kuin ensimmäisen keruuretkensä Vienan Karjalaan. Viipurissa hän viipyi kaksi vuorokautta, lähettäen ohjeita »Savolaisten ja Hämmäläisten sävelkokoilijoille»¹ ja ostaen, arvattavasti virolaisille ystäville tuliaisiksi, useita kirjoja, mm. 10 kpl. Vänrikki Stoolin tarinoita. Matkustettuansa junassa Pietariin ja Kaarostaan hän saapui 24 p:nä Tyröön, jossa hän merkitsi tällä kertaa muistiin vain kaksi runoa sekä muutamia »sävenii», kuten siellä sanottiin. Paria päivää myöhemmin tapaamme runonkerääjän Hevaalla. Täältä hän, saaliinansa 17 runoa ja yhtä monta sävelmää, jatkoi matkaansa länsi-Inkeriin. Harkkolan Borenius sivuutti 18 p:nä ja ryhtyi sen jälkeen työhön Soikkolan Loukkulan kylässä. Soikkolan laulajista mainittakoon 80-vuotias ukko Tanilan Serkei, joka esitti mm. omintakeisen runon »Jyvstä olutta». Savimäellä Borenius laulatti paria tyttöä. Heinäkuun ensimmäisenä päivänä kerääjä oli Joenperällä, josta hän, tehtyään mutkan itään käsin, tuli Kattilan alueelle, vatjalaiseen Matinkylään. Vatjalaisilta karttui toistakymmentä runoa, etupäässä lyyrillisiä lauluja ja häävirsiä, sekä yhdeksän sävelmää. Lempolan ja Pummalan kylistä Borenius sai yhteensä kymmenen sävelmää sekä runoa. Kattila oli viimeinen inkeriläinen seurakunta, jossa Borenius kävi ennen Viroon lähtönsä. Kaikkiaan² karttui hänen kokoelmansa Inkerissä 56 sävelmällä ja 57 runolla. Jälkimmäisistä oli suurin osa häävirsiä. Eepillisiä runoja kertyi vajaa 20; niistä oli Luomisruno eniten laulettu. Esineitä Borenius kokoili Tyrössä, Hevaalla, Soikkolassa ja Kattilassa, ostaen mm. seitsemän kannelta, viisi paimenpilliä, inkeroisnaisen vaatekerran ym.

Viron matkaansa varten oli Borenius saanut sikäläiset olot tuntevalta ystävaltään A. Europaeukselta yksityiskohdaisia neuvoja, joilla evästettynä hän saapui heinäkuun 4 p:nä Tarttoon, jätettyään keräämänsä esineet säilytettäväksi Narvaan. Täällä hän ei kuitenkaan joutanut viipymään.

¹ Boreniuksen kirjeestä Bernerille (25/6), SKS; BII 225.

² Vatjalaiset melodiat ja runot mukaan luettuina.

Bernerille lähettämässään kirjeessä ¹ hän mainitsee: »Joutava määräys matkakaavassa teki että velvollisuudekseni katsoin heti seur. aamuna, johannusaattona ² höyrylaivassa rientää Pihkovalaisten luo, toivoen että muutaman päivän perästä taas Tartossa olisin.» Mutta laulukaiden setukaisten seurasta Borenius ei hennonnutkaan niin äkkiä luopua. Räpinassa, jossa hän nousi maihin, hän teki ensimmäiset melodiamuistiinpanonsa sikäläisen kanttorin Undritzin luona. Setukaisten alueella olevasta Pugnitsan kylästä keräilijä sai 12 häävirsisävelmää. Heinäkuun 8 p:nä hän oli Raakvassa ja meni sieltä Vastseliinaan, jossa aika kului rattoisasti; täällä Boreniuksella oli seuranaan »erittäin hykli mies lääkäri toht. Muhlen-thal, Suomessa käynyt ja muuten selvä mies». Vastseliinasta lähdettyään hän keräsi Ravvanurmessa tanssilauluja ja lyyrillisiä sävelmiä. Saalis oli hyvä, eikä ihmekään, menokirjassa on näet tällä kohdalla merkintä: »väkevätä laulajille». Võrusta runonkerääjä matkusti Otepähän, jossa hän vieraili heinäkuun 16 p:nä Jakob Hurtin luona. Paria päivää myöhemmin hän hieroi »likeistä tuttavuutta krahvi Bergin kanssa Sangasten linnassa, suuren fältmarsalkin veljen ja ottopoika, sekä hänen nuoren suomalaisen rouvansa kanssa», niin kuin hän Bernerille kertoi. Tarttoon Borenius palasi 19 p:nä kaksi- viikkoiselta kiertomatkaltaan, jonka saalis oli hänen mielestään »varsin runsas ja monella tavalla tärkeä ja viehättävä». Hänen kokoelmansa olivat lisääntyneet 87 sävelmällä sekä kymmenkunnalla paimentorvella ja kanteleella. Borenius tutustui useihin huomattaviin tarttolaisiin kuten Kreutzwaldiin ja tämän vävyyn Blumbergiin, Grenzsteiniin ³ ym. Tartossa keräilijä kohtasi myös virolaisen laulajaihmeen Epp Vasarin, jolta on pantu muistiin 700 runoa. Borenius kirjoitti häneltä seitsemän kiikku-, hää- ja leikkisävelmää.

Lähdettyään Tartosta heinäkuun 22 p:nä matkamies

¹ Päivätty Tartossa 20/7 (SKS; BII 225).

² Tarkoittaa tietenkin kreikkalais-katolisen kirkon juhannusta.

³ Grenzsteinistä Borenius mainitsee tammikuun 21 p:nä 1879 kirjeessään Bernerille: »Kaikin puolin parhaita ja etevimpiä miehiä, mitä Virossa opin tuntemaan, oli Grenzstein, joka oli Tarton seminaarin alajohtaja.»

vaelsi Vörtsjärven rantoja myöten pohjoista kohti, käyden Viljannissa, Pöltsamaassa, Lajusessa ja Rakveressa. Narvassa hän oli 31 p:nä. Tähän päätyikin Viron retki, jonka kokonaissaalis oli 147 sävelmää.

Elokuun 1 p:nä häipyivät Narvan maisemat runonkerääjän näkyvistä, junan kiidätessä häntä itää kohti. Keski-Inkerin Kolppanasta hän matkasi Skuuritsaan. Näistä seurakunnista Borenius kokosi 19 sävelmää. Pietarissa hän nousi jälleen junaan, joka toi hänet Viipuriin 8 p:nä.

Matka jatkui nyt Lappeenrantaan ja Savonlinnaan, josta kerääjä lyhyen lepoetken jälkeen palasi Karjalaan ja ryhtyi 12 p:nä työhön Liperissä. Pielisjärveltä Borenius sai ensimmäiset kanteleensoittosävelmänsä taitavalta soitoniekalta Juhana Kiiskiseltä. Nurmeksen Kuokkaisessa hän kohtasi jälleen kanteleensoittajan, Tahvo Saastamoisen, jonka tyyliä hän kuvailee näin: »Nojasi soittaessaan vasemman käden pitkää ja nimetöntä sormea (suorina) kanteleen takasärveä vastaan, pitäen peukaloa ja pientä sormea nostettuna, kuitenkin muutamissa kappaleissa peukaloakin käyttäen säveltä varten¹, jota hän muuten oikean käden etusella sekä pitkällä sormella ja peukalolla soitti, sen mukaan mikä siihen yltää (= kerkiää).» Borenius merkitsi Saastamoiselta muistiin kahden sävelmän lisäksi kanteleen virityksen sekä tietoja muista soittajista. Sotkamosta kerääjä tuli Kuhmoon, josta hän kulki elokuun 25 p:nä rajan yli Akonlahdelle. Tällä Karjalan matkan alkutaipaleella seurasivat häntä ylioppilaat P. J. Hannikainen ja Juho Reijonen. Mainittakoon, että Hannikainen keräsi Nurmeksesta, Akonlahdelta, Kuivajärveltä ja Hietajärveltä 13 sävelmää² sekä muutamia kymmeniä runoja. Saatuaan Akonlahdelta häävirsimelodioita Borenius laulatti Lytän veljeksiä, Ossippa ja Mikihvaara Omenaista, jotka olivat hänelle tutut jo aikaisemmilta retkiltä. Latvajärvellä Borenius kirjoitti kolmannen kerran Arhippaisen Miihkalin

¹ Tämä lienee ainoa tiedonanto, jonka mukaan Pohjois-Karjalassa on käytetty vasemman käden peukaloakin apuna kannelta soitettaessa (vrt. A. O. Väisänen, Kantele- ja jouhikkosävelmiä; alkulause s. IX—X.).

² Boreniuksen sävelmäkokoelma; n:ot 778—90.

runoja muistiin. Ensimmäisellä matkallaan hän ei ehtinyt kerätä Miihkaliilta muita kuin eepillisiä runoja, joihin 1872 Berner niinkään yksipuolisesti kiinnitti huomionsa. Sen tähden Borenius tällä kertaa kyseli ensi sijassa loitsuja ja tunnelmarunoja. Tulos oli hyvä: 15 lyyrillistä laulua sekä 16 loitsua. Uusia kertovia runoja Miihkali ei muistanut enempää kuin kaksi, mutta lauloi useimmat ennen esittämistensä nyt toistamiseen, joten Boreniuksen pääasialliseksi työksi jäi Miihkalin aikaisemmin ja tällä kertaa antamien toisintojen vertailu.¹ Muutamat runot hän pani paperille kokonaan uudelleen — etenkin Bernerin monessa kohdin vajanaiset kirjaanpanot kaipasivat parsimista. Esittämistensä 59 runosta² ja kuudesta melodiasta³ Miihkali sai palkkioksi Venäjän rahaa 1: 50. Latvajärveltä Borenius poikkesi Haapavaaran uutistaloon tapaamaan vanhaa Piirteistä I. Spiireistä Moisseita (Ahosen sukua), jota hänen aikaisemmin ei ollut onnistunut saada laulatettavakseen. Moissei oli seudun etevimpiä virsiniekkvoja, pitivätpä jotkut häntä Miihkaliakin parempana.⁴ Kovin oli tämän lähes 90-vuotiaan tietäjän muisti heikentynyt, häneltä lähti näet vain kuusi runoa ja nekin sekavia.

Syyskuun 5 p:nä kerääjä pistäytyi Venehjärvellä, kiiruhaetaen sieltä Ponkalahden kautta Vuonnisen alueelle. Kuittijärvessä sijaitsevan Kuvassaaren uutistalossa hän oli jo v:n 1872 matkallaan ihailnut talon nuoren miniän esittämiä runoja: »laulettuina suloisella äänellä ja hyvin vaihtelevalla sävelellä, jonka hento surumielisyys hyvästi sopi hänen kivuloiseen näköönsä, ne antoivat mitä ihanimman kuvan lyyrillisestä kansanlaulusta, jota lajia naisten laulut tavallisesti ovat».⁵ Tämä Prokkosen Iivanan vaimo Malanie lauloi nyt Kilpakosinnan, jonka pituus, 255 säettä, on aivan hämmästyttävä, sillä hän oli sitä vain »yhen kerran kuullut šokien

¹ Boreniukselle oli edellisten retkien kokoelmat mukanaan.

² Bor. III 10—68.

³ Bor. sävelmäkok. 447—52.

⁴ K. F. Karjalaiselle sanottiin 1894, että Moissei oli »et övämpi kuin Miihkali, vain vei laulut manalle».

⁵ Runonkerääjijemme matkakertomuksia 483—4.

Miihkalin laulavan». »Kaunis»-nimisessä kalastuspaikassa Borenius keksi Homasen Ohvon ja syyskuun 14 p:nä tapasi Ontreisen Jyrin Haapakuotkuessa. Ukot vetelivät virsiään hartaasti; Ohvo innostui esittämään loitsujansakin, joita hän ei edellisellä kerralla suostunut sanelemaan. Sitä paitsi Jyrki soitti 5-kielisellä kanteleellaan kaksi sävelmää, »toaton soittamia». Vuokkiniemestä Borenius sai vain pari häävirttä sekä muutamia melodioita, Tsenasta saman verran. Jyväälahden kautta hän taivalsi Uhtuaan, jossa hän oleskeli kolme päivää. Saalis oli kohtalainen: 19 sävelmää¹ ja kuusi runoa.² Matka vei edelleen Jyskyjärvelle, Piismalahdelle ja Tsirkkakemiin, jotka kaikki olivat runoista karuja seutuja. Riikoinen Maksima lauloi Kellovaarassa syyskuun 26 p:nä kolme runoa, jotka olivat viimeiset Boreniuksen Vienan läänistä saamat. Lietmasta, Tšolmosta, Suureltajärveltä ja Tiiksijärveltä hän pani vielä muistiin kahdeksan sävelmää.³ Myöskin kansatieteellinen kokoelma oli matkan varrella karttunut; Latvajärveltä, Venehjärveltä, Ponkalahdelta ja Haapakuotkuesta Borenius oli ostanut kanteleita, Jyskyjärveltä riimisauvan sekä Tšolmosta ja Suureltajärveltä paimentorvia.

Aunuksessa runonkerääjä kulki viikon, ollen lokakuun 1 p:nä Omeliassa, 2 p:nä Repolassa, 3:ntena Kiimanvaarassa ja Suulaansaaressa, 5:ntenä Lentierassa ja 7:ntenä Lupasal-messa. Keruun tulos oli 41 runoa⁴ ja 14 sävelmää (niiden joukossa muutamia kanteleen soittojakin).⁵ Paras laulaja oli Omelian Olekseinen Simana (Kyöttisen sukua). Häntä olivat aikaisemmin laulattaneet Europaeus 1845 sekä Berner 1872. Borenius sai häneltä 20 runoa, joista yhdeksän oli edellä mainittujen kerääjien kirjaanpanojen toisintoja.

Lokakuun 10 p:nä tapaamme keräilijän matkalla Ilomantsin Megrijärvelle. Tässä kylässä asusti 75-vuotias Jyrki Sissonen kuuluisan Simanan pikkuserkku ja laulukumppani. Myös Jyrki oli etevä runon taitaja, mutta luonteeltaan umpimieli-

¹ Bor. sävelmäkok. 496—514.

² » III 126—31.

³ » sävelmäkok. 520—7.

⁴ » III 140—80.

⁵ » sävelmäkok. 528—41.

senä hän ei mielellään ruvennut laulatettavaksi. Kerrotaan, että hän toisinaan saneli runoja Simanalle, joka taas antoi ne kerääjälle.¹ Boreniuksen onnistui kuitenkin saada Jyriltä neljä eepillistä virttä. Ukossa oli soittajankin vikaa; hän osasi näppäillä sekä kannelta että jouhikkoa. Boreniuksen kokoelmassa on kolme hänen sävelmäänsä, joista yhden kirjaanpanija mainitsee »harppusäveleeksi». Se on tiettävästi ainoa Boreniuksen muistiin merkitsemä jouhikkomelodia. Itse soittimesta hän sen sijaan teki tällä matkallaan runsaasti merkintöjä. Jyrin lisäksi kuunteli hän Ilomantsissa kahta muutakin jouhikonsoittajaa, Paavo Kurvista ja Heikki Honkasta, sekä teki huomioita heidän soittotavastaan ja soittimensa rakenteesta sekä virityksestä. Ryökkylässä, Megrijärven naapurikylässä, runonkerääjä kävi laulattamassa hyvää virsiniekkaa Jyrki Solohmaista ja sai häneltä kuusi runoa. Jyrillä oli 84-vuotiaaksi harvinaisen hyvin säilynyt muisti: eräs hänen lauluistaan oli 158 säkeen pituinen. Keräystään Borenius jatkoi Melaselässä ja Veitsyrjässä. Tohmajärvelle hän tuli 23 p:nä ja taivalsi sitten Värtsilään, Soanlahdelle, Suistamolalle, Sortavalan pitäjän Alattuun, Läskelään ja Rautalahdelle. Kaikissa näissä paikoissa olivat hänen tutkimuksiansa kohteena pääasiallisesti soittimet sekä sävelmät. Boreniuksen muistikirjasta² löydämme nelisenkymmentä tällä taipaleella kanteleen- ja jouhikonsoittajista tehtyä lyhyttä merkintää. Sävelmäkokoelma rikastui 32 melodialla.³ Ainoa hyvä runoniekka, jonka hän sai käsiinsä, oli rautalahtelainen Ondrei Vanninen. Ondrei oli perinyt isältään loitsijan lahjat; häntä käytettiin parantajana sekä kosiomiehenä. Täten hänen virrentaitonsa rajoittui miltei yksinomaan loitsuihin ja häävirsiin, eepillisten runojen laulajaksi ei hänestä juuri ollut. Marraskuun ensimmäisen viikon Borenius viipyi vielä Sortavalan alueella, josta siirtyi 8 p:nä Jaakkimaan ja sieltä edelleen Kurkijoelle. Viimeisen sävelmämerkintänsä hän teki 12 p:nä Kirvussa. Lähes viisi kuukautta

¹ Väinö Salminen, »Mekrijärven runolaulajia», Kalevalaseuran vuosikirja I 143.

² SKS; BII 43.

³ Bor. sävelmäkok. 570—601.

kestänyt keruumatka päättyi Helsingissä marraskuun 15 p:nä, tuotettuaan 327 runoa¹, 467 sävelmää sekä n. 60 esinettä, joista oli kanteleita 18, jouhikkoja viisi, puhallussoittimia 17 jne. Kokoamansa runot ja melodiat (kolmannella matkalla saadut mukaan luettuina oli edellisiä 470 ja jälkimmäisiä 582) Borenius luovutti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle, soitimet suurimmaksi osaksi yliopiston kansatieteelliselle museolle ja muut esineet ylioppilaskunnan kansatieteelliselle museolle. Nykyään säilytetään hänen esinekeräelmiään kansallismuseossa. —

V. 1879 Borenius suoritti *viidennen keruumatkinsa*, jonka kohteena olivat itä-Satakunnan, lounais- ja keski-Hämeen sekä pohjois-Savon runot ja sävelmät. Erityisesti hän tutki tällöin ns. historiallista runoutta, johon hän jo oli tutustunut oleskellessaan vv. 1874 ja 1875 Hämeessä.

Retkisuunnitelmastansa Borenius kirjoittaa helluntaina 1879 Bernerille: »Minulla on aikomus kesäkuun keskipaikoilla lähteä Sääksmäkeen, Vesilahteen, sitten Ruoveteen ja muihinkin Tampereen pohjoispuolella oleviin kauniisiin seutuihin ja sieltä kääntyä Jyväskylän ja Mikkelin seutuihin, jonne jään runnia juomaan ja kylpemään tuttavassa seudussa.»² Juhannuksen jälkipäivinä tapaammekin Boreniuksen Sääksmäellä, keruupaikkanaan helkavirsien kylä Ritvala. Täällä hän pani paperille viideltä henkilöltä yhteensä 15 helkavirttä sekä muutamia helka- ym. sävelmiä. Suurimman osan heinäkuuta runonkerääjä vietti Vesilahdella, Hinsalan ja Vakkalan

¹ Tämä luku ei ole ehdottoman tarkka. Sekä kokoelmassa Bor. III että Bor. III A on runojen numerointi jonkun verran epätasmallista, muutamat runot esim. ovat jääneet aivan numeroimatta. Vielä vaikeammaksi tekee kontrollon se seikka, että Borenius kirjoitti useat runot sävelmäkokoelmaansa, siis muista runoista aivan irrallisina. Näistä taas ovat jotkut merkityt muistiin täydellisinä, mutta toisista on liitetty sävelmän yhteyteen vain lyhyt palanen, joten tämän kirjoittaja on monesti ollut epätietoinen siitä, mikä katkelma on otettava laskelmassa huomioon, mikä ei. Apuna on kuitenkin ollut alkuperäisten muistiinpanojen vertailu SKVR:n VII osaan, johon on otettu Boreniuksen sävelmäkokoelmasta n. 30 runoa. — Uudempiä lauluja ei ole luettu mukaan.

² SKS; BII 225.

kylissä, tutkien innokkaasti ballaadia Elinan surma, josta hän teki kymmenisen muistiinpanoa. Sitten jatkui matka eteenpäin. Keuruun, Petäjaveden, Laukaan, Rautalammin ja Nilsiäen tienoot nopeasti samottuaan Borenius lepäili Maaningalla pari viikkoa. Kuopiossa elokuun 21 p:nä oli tällä vanhalla Vienan kulkijalla ilo kohdata latvajärveläinen runo-
laulaja Iknattainen Iivana (Karhusen sukua) sekä vähäistä myöhemmin höyrylaivassa Kuopion ja Varkauden välillä toinenkin karjalainen, Sirkeinen Triihvo Uhtuasta. Varmaan-
kin Borenius tunsii heitä laulattaessaan olevansa jälleen oikeassa elementissään; hän syventyi puuhaansa hartaudella, joka on milteipä liikuttava. Milloinkaan hän ei ole tehnyt niin perinpohjaista työtä kuin pannelsaan paperille näiden lauluniekkojen kymmentä virttä: yksin Triihvon esittämään Lemminkäisrunoon hän liitti 114 reunamuistutusta. Pistäydittyään matkan varrella Leppävirroilla ja Joroisissa keräilijä saapui Kotkaan, jossa hän sai Kaustisten kanteleensoittajalta Kreeta Haapasalolta kaksi melodiaa: »Muut ne kuulee kirkonkellon» sekä »Nuku, nuku nurmilintu» (sivumennen mainittakoon, että nämä sekä »Tuuti lasta Tuone-
laan» olivat tavallisimmat Boreniuksen muistiinpanemista sävelmistä). Borenius oli jälleen kotona — hän asui siihen aikaan Porvoossa — syyskuun 9 p:nä. Keruun tulos oli n. 60 runoa sekä 110 sävelmää, joista oli uudempia laulumelodioita 50.

Syksyllä 1880 Borenius kulki jonkin aikaa samoilla main kuin edellisenäkin kesänä ja täydensi mm. Ritvalassa sekä Hämeenlinnassa muistiinpanojaan helkavirsistä. Hän sai kaikkiaan seitsemän virttä. Lisäksi Ritvalan vanhat asukkaat antoivat hänelle helkajuhlien vietosta monta mielenkiintoista tietoa. —

Liikuskellessaan seuraavina vuosina eri seuduilla Borenius merkitsi muistiin sävelmän sieltä, toisen täältä, mutta varsinaisen keruumatkan hän teki vasta kesällä 1888.¹ Tämä Boreniuksen *kuudes matka* rajoittui maantieteellisesti sup-

¹ Tämän matkan voimme katsoa sisältävän aikarajoihin 6/6—17/8, mutta välillä se oli keskeytyksissä pitkät ajat.

pealle alalle: Valkjärven ja Sakkulan pitäjiin. Saalis oli sen mukaisesti vähäinen, vain 20 runoa, sekä 30 melodialla. Useimmat runonsa sai kerääjä Sakkulassa etevältä laulajalta Antti Pitkäseltä. Huvittavana esimerkkinä sikäläisen rahvaan katsantotavasta mainittakoon, että Boreniuksen kummaksi eräs vaimo lauloi Luomisrunoa seuraavasti:

» — — — Valo vaskisen pesäsen,
Muni kultasen munasen,
Toi *Juhana* suuren tuulen,
Kaasi laivan kallelleese.»

Selitykseksi hän virkkoi: »Pittää panna siihen mikä sana tahansa, se on näät lörpötöstä, niin ei saa sanna Jumala.» Erään toisen eukon esittämä katkelma, joka on niillä seuduin yleinen Luomisrunon liite, antaa selvän kuvan siitä, miten runon sanojen alkuperäinen merkitys saattaa aikojen kuluessa peräti hämmentyä laulajan tajunnassa. Se kuului:

»Tuota käivät kaikk' kosissa,
Käivät pipit, käivät papit,
Käivät hovin hoikat herrat,
Käivät Naarvan nappisaksat,
Eipä tuo neito nuolle männyt.»

Laulattajan tiedustellessa, mitä nuo »Naarvan nappisaksat» merkinnevät, vastasi vaimo: »Mie en tiä mikä se on. Ihmiseks se on verrattu. Vaan ne ei ollt mikkään syntyneitä ihmisii.» —

Muistamme Boreniuksen olleen 1877 keruuretkellä pohjois-Inkerissä. Tällöin jäi häneltä eräs parhaimmista runopaikoista, Vuole, kokonaan käymättä. Vuoleen runoja hän kirjoitti muistiin vasta *seitsemännellä matkallansa*, kevättalvella 1889. On omituista, että Borenius uhrasi vain yhden päivän tämän seudun rikkaan runoston keruuseen. Ja kuitenkin tuo päivä tuotti yhtä runsaan sadon kuin viikko jossakin keskinkertaisessa laulupaikassa. Maaliskuun 22 p:nä oli Borenius Vuoleen Sohvolassa. Ontroppi Melikow, jota pidettiin pohjois-Inkerin parhaimpana mieslaulajana, antoi hänelle seitsemän runoa. Ontroppia oli elämä ankarasti kohdellut, sillä miltei lapsuudestaan asti hän oli joutunut kokemaan työ-

voutien raakuutta. Alituisessa pelossa eläminen oli hävittänyt herkkyyden hänen luonteestaan ja tehnyt sen umpimieliseksi ja epäluuloiseksi. Ontroppi ei yleensä ruvennut mielellään laulatettavaksi, eikä ihmekään, hänellä näet oli ensimmäisestä kohtaamisestaan runonkerääjain kanssa karvaat muistot. V. 1859 Ontroppi, joka silloin oli maaorjana Miikkulaisissa, saneli F. A. Saxbäckille runojaan voudin kiellosta huolimatta. Tottelemattomuutensa tähden laulaja sai kärsiä julkisen raipparangaistuksen.¹ Mutta Boreniukselle Ontroppi mainitsi: »V. 1862² täällä käveli laulujen kerreäjä tähti kultanen hatussa. Mie silloin olin moamittauksen työssä Miikkulaisiss tätä sammoa valtoa meren rannall. Heän silloin puisti laulamaan, a mie en joutant. Heän pan kirjaa kaiken minkä vaan sai.» Se, ettei Ontroppi saattanut ilmaista Boreniukselle asian oikeaa laitaa, osoittaa tapauksen häneen syvästi koskeneen — vielä 30 vuoden kuluttua haava oli arka, eikä sietänyt kajoamista.

Ontropin lisäksi Borenius laulatti Sohvolassa kahdeksaa naista, saaden kokoon 29 runoa³ sekä viisi runomelodiaa.⁴

Maaliskuun 24 p:nä tapaamme keräilijän Lempaalan Vaskelassa ja seuraavana päivänä Sakkulan Vaskelassa. Viimeksi mainitussa kylässä hän kohtasi mm. Larin Parasken, jota hän oli edellisenäkin vuonna käynyt laulattamassa. Maaliskuun 26 p:nä päättyi retki, joka oli Boreniuksen keruumatkoista lyhytaikaisin — vain kolmipäiväinen — mutta ei silti tuloksiltaan niukin: sen saalis oli näet 57 runoa⁵ ja 11 sävelmää.⁶ —

V. 1897 Borenius lähti *kahdeksannelle* eli viimeiselle keruumatkalleen, joka oli varsin tilapäisluonteinen kuten sitä lähinnä edeltäneetkin matkat. Se koski vain kahta pitäjää, Suistamoja ja Korpiselkää, ja oli välillä keskeytyksissä puolitoista kuukautta. Kesäkuun 7 p:nä Borenius kirjoitti

¹ Ks. SKVR V 3; s. 597.

² Ontropin muisti teki tässä siis pienen erehdyksen.

³ Bor. III A. 225—49.

⁴ » sävelmäkok. 738—42.

⁵ » III A 221—77.

⁶ » sävelmäkok. 738—48.

Suistamon Muuannossa runoja parilta virrentaitajalta, joista toinen, »Jehkin Iivana», oli Shemeikan kuulua laulajasukua. Hänen runovarastonsa ei liene ollut kovin suuri, sillä hän oli vasta aikamiehenä työntynyt »virren töille».¹ Korpiselän Ägläjärvellä runonkerääjä laulatti elokuun 30 p:nä Vornasen virsikkään suvun 77-vuotiasta jäsentä Anna Iivanantytärtä, joka oli syntynyt Tolvajärvellä, mutta muuttanut naimisiin mentyään Korpiselille. Keruumatkan sato oli 22 runoa.²

Kuten sivumennen mainittiin, Borenius teki keruumatkojensa väliaikoinakin muistiinpanoja, milloin vain laulajan tapasi. Hänen kokoelmissaan on aika runsaasti tällaisia irrallisia runo- ja sävelmämerkintöjä. Niitä on tehty mm. Kangasalla 1874, Tammelassa 1875, Tuusulassa, Keravalla ja Kerkkoossa 1876, Porvoossa 1876 ja 1885, Helsingissä 1876—80, Viipurissa 1877 ja 1895, Korpiselillä 1887, Sakkulassa 1887—8, Valkjärvellä 1888, Pyhäjärvellä 1887 ja 1889, Sortavalassa 1897, Heinolassa 1903—4 ja Lahdessa 1909. Nämä muistiinpanot sisältävät n. 60 runoa ja 40 melodiaa. Mainittakoon, että Borenius keräsi myös kokoelman ruotsalaisia kansanlauluja, jotka hän antoi 1884 uusmaalaiselle osakunnalle. Sitä paitsi on hänen papereissaan yli 50 sävelmäkopiota. —

Boreniuksen keräysten kokonaistuloksen määrääminen on verraten vaikeaa muistiinpanojen sekavuuden vuoksi. Likimääräisen laskelman mukaan on hänen kokoelmissaan 1,000 runoa ja 820 sävelmää. Viimeksi mainituista on virolaisia 147, uudempia laulumelodioita 100 ja kanteleensoittoja 11.

¹ Iivana sanoi Boreniukselle: »Emmä nuorra harjoittanut. Täyzigäzenä rubeima harjoittamah. Vuotta 20 tahikka lienöö vähän yli ollu jo.»

² Bor. III A 303—24.